

Božena Rotterová — Jan Čáp: *Výchova aktivity mládeže ve volném čase*

Praha, Univerzita Karlova 1976, 158 s.

Studie *Výchova aktivity mládeže ve volném čase* je příspěvkem ke komplexnímu výzkumu této problematiky, na němž se podílejí nejen pedagogičtí pracovníci, ale i pracovníci příbuzných společenských vědních oborů.

Autoři soustřeďují svoji pozornost na oblast volného času mladých lidí, protože zde dosud existují značné rezervy pro výchovné působení. Zabývají se zájmovými činnostmi dětí a mládeže, společenskými vztahy, které působí v procesu formování osobnosti, prostředím, úlohou konkrétních materiálních, technických a organizačních podmínek, vlivem osobnosti vychovatele a různých způsobů výchovy ve škole, v internátu, v mimoškolních výchovných institucích, v rodině. Vycházejí z výsledků výzkumu, který se uskutečnil v letech 1965—1974.

Vymezují výchozí pojem aktivita z hlediska historického vývoje jejího chápání, její úlohy ve společnosti a možností jejího pedagogického ovlivňování v té které době. V socialistické pedagogice zdůrazňují její propojenost s organizací výchovného procesu.

Cílem uvedeného výzkumu bylo důkladné prozkoumání aktivních a pasivních forem využívání volného času dětí a mládeže, vzájemných vztahů těchto forem a podmínek jejich existence. Závažným problémem výchovné praxe jsou mladí lidé bez hodnotnějších a trvalejších zájmových činností. Výsledky šetření mají přispět k jeho řešení.

Výzkum byl realizován ve třech etapách na pražských i mimopražských školách (žáci ve věku od jedenácti do devatenácti let). Na základě jeho výsledků mohly být popsány a rozříděny různé způsoby využívání volného času mládeže, jejich vývoj, souvislosti s rysy osobnosti a životními podmínkami mladého člověka. Byly zkoumány rozdíly mezi zájmovými činnostmi chlapců a děvčat, vztah mezi přáním dítěte věnovat se zájmové činnosti a realizací, popřípadě podmínkami realizace takového přání; velká pozornost byla věnována problému motivace.

Potvrdil se předpoklad, že způsob využívání volného času je ovlivňován souhrou většího počtu činitelů. Ve značné míře se na něm podílí například rodinná výchova, postoje rodičů, v některých případech identifikace zájmů dětí se zájmy rodičů.

V závěru publikace autoři zdůrazňují, že úspěch výchovy mladého člověka závisí na účinné spolupráci všech výchovných institucí. Pro mladé lidi musí být vytvářeny příležitosti k hodnotným zájmovým činnostem. Proto je nezbytné orientovat se v dané problematice. Závěry výzkumu mohou být po dalším ověření použity i v širších souvislostech výchovy všestranně socialistické osobnosti, v dalších dílech výzkumech (Podrobnější zpracování vývoje, životních podmínek a výchovy mladých lidí v jednotlivých skupinách a podskupinách podle způsobu využívání volného času; Volný čas a aktivita osobnosti u žáka národní školy; Volný čas vesnické mládeže a jeho výchovná problematika; Podrobnější zkoumání jednostranného a mnohostranného vývoje mladých lidí, analýza podmínek a výchovy všestranně rozvinuté osobnosti na současném stupni vývoje socialistické společnosti atd. — s. 144, 145) a v praxi.

Gustáv Pavlovič: *Akcelerácia vývinu a socialistická škola*

Bratislava, Veda (SAV) 1975, 475 s.

Publikace zpracovává výsledky dvou výzkumů vývoje dítěte na základě jeho grafického projevu. Tento přístup byl motivován okolností, že vývoj dětské kresby ovlivňuje řada faktorů — především psychologické, pedagogické, sociální, kulturní, a v širších souvislostech také hospodářské a politické. Šetření bylo provedeno na slovenských školách v roce 1941 a opakovalo se v roce 1946.

V úvodní kapitole, *Akcelerácia socialistických dejín a vývinu človeka*, je vysvětlen jev typický pro současnou společnost — kvalitativní zrychlení vývoje dějin a rozvoje osobnosti, a to i v průřezu téže generace. Při výchově socialistického člověka, jehož posláním je uvědomělá tvůrčí účast na vytváření dějin společnosti, je nutné z tohoto poznatku vycházet. Naše dnešní děti a mládež jsou ve srovnání s předchozími generacemi všeobecně fyzicky i psychicky vyspělejší, v průměru

zdravější, mentálně výkonnější. Společenská skutečnost však současně dovoluje, aby se období dětství a dospívání prodlužovalo.

Kapitoly *Výskum syntézy a tretej dimenzie v detskej kresbe v r. 1941 a Výskum syntézy a tretej dimenzie v detskej kresbe v r. 1964* informují o metodách a průběhu šetření. Aby bylo možno respektovat rozdíly v mentální úrovni dětí a zároveň zkoumat z psychologického i sociálního aspektu technický i estetický vývoj, byly kresby tematicky sjednoceny. Děti byly k výtvarnému projevu inspirovány jednoduchou říkankou.

Obou výzkumů se zúčastnilo přes 17 000 dětí ze škol různého typu 1. a 2. stupně (v roce 1941 byly zvlášť zkoumány děti vyžadující zvláštní péči — v roce 1964, kdy šlo především o zjišťování akcelerace, byly z šetření vyloučeny). Druhý výzkum byl co do záběru hlubší.

Při hodnocení kreseb bylo uvažováno obsahové bohatství výtvarného vyjádření, vztah mezi celkem a detaily, mezi realitou a zobrazením, rozdělení prostoru, smysl pro barevný soulad. Zjišťovalo se, ve kterém stádiu výtvarného projevu dítě přechází od tzv. difúzní kresby (kde není projev obsahově ani formálně sjednocen) ke kresbě syntetické (schémata jsou podřízena vedoucí idejí) a kdy se pokouší řešit třetí dimenzi. V této souvislosti byly sledovány rozdíly ve věku a pohlaví, v sociálněgeografickém prostředí, v úrovni osnov a organizace školy, a to z aspektů psychologických, sociologických a pedagogických.

V roce 1964 byla ve všech aspektech konstatována větší homogenita grafické řeči. Potvrdila se tak hypotéza, že vlivem všestranného rozvoje socialistické společnosti se rozvíjí i mládež, zesilují kulturně integrační tendence. Odstraňují se rozdíly v podmínkách a snižují se tak individuální rozdíly.

Zároveň byla zjištěna varovná skutečnost — soustavné snižování akceleračního přírůstku. Znamená to, že úroveň předkládání a osvojování si poznatků je v rozporu s úrovní a povahou současné vědy, současně však že lze počítat se značnými rezervami, pokud jde o možnosti tvořivé interakce mezi prostředím a dítětem.

Z faktorů ovlivňujících akceleraci vývoje dětské osobnosti jsou diskutovány zejména:

a) Rodinné prostředí. Horší studijní výsledky mají děti z neúplných rodin; nejúspěšnější jsou ve škole děti z rodin s oběma zaměstnanými rodiči (v naší společnosti se neustále zvyšuje zaměstnanost žen). Technicko-intelektuální úroveň dítěte vzrůstá se zvyšováním kvalifikační úrovně rodičů a úrovně jejich vzdělání.

Pro zajištění dalšího pozitivního vývoje je třeba dále prohlubovat a aktivizovat spolupráci školy s rodiči.

b) Sdělovací prostředky a dostupnost literatury.

c) Organizovaná zájmová činnost.

d) Mateřská škola, družina.

e) Kvalifikace a autorita učitele.

f) Velké možnosti se výchovnému procesu nabízejí v oblasti vědy a techniky.

Při vzdělání a výchově mládeže je stále naléhavější osvětlit teoretický vztah mezi vývojem dítěte a mládeže na jedné straně a mezi vzděláním a komunistickou výchovou na straně druhé, uvádí se v závěru publikace. Racionalizaci a intenzifikaci výchovně vzdělávacího procesu, jejichž potřeba vzrůstá, nelze uskutečnit bez hlubokého rozpracování této otázky. Proto byla problematika zařazena do plánu základního výzkumu.

Mezi hlavní tendence a úkoly současného vývoje patří odstraňování společenské diferenciace při respektování odlišnosti a individuálního přístupu.

Kniha slovenského autora k této problematice významně přispívá.

Zbigniew Skorny: Proces socjalizacji dzieci i mlodziezy (Proces socializace dětí a mládeže)

Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 1977, 254 s.

Publikace polského autora se zabývá tematikou socializace dětí a mládeže, jejíž zvládnutí je pro další výchovnou činnost v současné společnosti podstatné. Ve společenskovední literatuře je dosud značně opomíjena. Kniha není vyčerpávající analýzou dané problematiky (autor měl k dispozici literaturu převážně psychologického charakteru), předkládané závěry mají být spíše námětem pro pokračování ve výzkumu a prohlubování dosažených poznatků.

V první kapitole, *Uvedení do problematiky socializace*, je vymezen obsah pojmu socializace a dalších pojmů, které se v této oblasti vyskytují (společenský rozvoj, společenská zralost, jednání společensky prospěšné a asociální . . .). Termín socializace je vztahován k procesu utváření osobnosti jednotlivce působením společenské skupiny, jejíž modely, vzory a závazné normy chování jsou shodné s normami společnosti (v socialistické společnosti je to akcentováno), k jeho začleňování do skupiny a příslušné zpětné vazbě. Proces socializace probíhá v době dětství a dospívání, zprvu v prostředí rodiny, později v kolektivu při hře, ve škole, v dětských a mládežnických organizacích atd. Zde všude je volné pole působnosti pro aktivizaci dětí a mladých lidí a účinné formování jejich společenských postojů, popřípadě pro úspěšné začleňování neadaptovaného jedince do kolektivu.

Autor uvažuje o měření stupně socializace a o příčinách vzniku asociálního jednání: z velké části je podmíněno individuálními psychickými a fyzickými odchylkami od běžné normy, přičemž ovšem vliv negativně působících skupin a prostředí je nutno brát v úvahu. Adaptaci jedince takto poznamenaného nazývá Skorný resocializace.

V dalších kapitolách je podrobně zkoumán průběh socializace a jeho poruchy, konkrétní vliv různých prostředí v závislosti na věku dítěte. Jsou zmíněny další závažné determinanty socializace — ekonomicko-politická situace, úroveň kulturních tradic a zvyků společnosti, možnosti vzdělání, osobní vlastnosti jednotlivce (v kapitole *Determinace prostředí*). Uvažují se také případy, kdy je jedinec schopen podřídit se normám společnosti, ale programově to odmítá — což je projev společenské nezralosti. Několik poznámek je věnováno motivaci a potřebám (kapitola *Socializace a procesy motivace*).

Vliv rodiny v prvních letech věku je rozebírán hlavně z psychologického hlediska (v kapitole *Společenský rozvoj dítěte ve věku 0—7 let*). Autor má mysli vznik a rozvoj komunikace s prostředím. U dítěte se rozvíjí pocit sounáležitosti s ostatními členy rodiny, vědomí určitého postavení ve struktuře rodinných vztahů. V odpovídajícím věku je tento proces podporován zaměstnáváním dítěte drobnými domácími pracemi.

Tato část publikace se také zabývá výchovnou funkcí hry a kontaktů dětí se zvířaty a rostlinami, vlivem četby, významem správné volby prostředků pochvaly a trestu. Podává výklad změn v chápání spravedlnosti během vývoje v dětském věku. Podrobně se věnuje mechanismu kolektivních vztahů dětí a rozebírá modely vztahu dítěte k dospělému.

Námětem kapitoly *Společenský rozvoj v mladším školním věku* je dítě a škola. Je zde zdůrazněna role pedagoga v socializačním procesu, vliv nového způsobu společenské činnosti a nových norem ve školním prostředí, třídním kolektivu a později v dětské organizaci.

Poslední kapitoly jsou věnovány socializačnímu procesu v době dospívání (*Společenský rozvoj ve věku dospívání, Společenské chování*) a speciální problematice: příčinám vzniku agresivity a společenské pasivity (*Agresivní chování*). Zdůrazňuje se zde, že účinný postup při nápravě těchto jevů závisí na správné analýze jejich příčin.

V textu jsou průběžně uváděny výsledky výzkumů vztahujících se k danému tématu, je doplněn schémata.

Jana Komárková